

Η ΚΟΥΡΑ ΤΩΝ ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΚΑΝΟΝΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ευχαρίστως αποδεχθείς πρόσκλησιν συμμετοχῆς μου εἰς τὸ μετὰ χεῖρας ἐπιστημονικὸν τιμητικὸν συμπόσιον, διὰ τὸν καθηγητὴν κ. Φ. Κουκουλέν, προθύμως προσφέρω τὴν κάτωθι σύντομον μελέτην εἰς τιμὴν αὐτοῦ, ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐργαζομένου πρὸς ἔρευναν καὶ ἀνίπτυξιν τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἀδιακόπου συνεχείας του μὲ τὸν σημερινὸν βίον τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ὀθενδῆποτε καὶ ὀπωσδῆποτε ἀνεπηρέαστος καὶ ἀντικειμενικὴ ἀναγνώρισις τοῦ μοχθοῦντος, εἶναι καθῆκον ἐπιτακτικόν. Ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Κουκουλέ καταβληθεὶς μόχθος εἶναι ἀναμφισβήτητος, πλεῖστα δὲ τῶν πορισμάτων του εἶναι βέβαια ἀποτελέσματα ἐπιμελοῦς καὶ βαθείας ἐρεῦνης καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἄξιος εὐχαριστηρίων καὶ θερμῶν εὐχῶν πρὸς ἐπὶ μακρὰν εἰσέτι περιόδον χρόνου ἑξακολούθησιν τῆς προσφιλοῦς του καὶ ἐπιτυχεστάτης ἀποκαλύψεως τοῦ λεπτομερειακοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν προγόνων μας.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι οὐχὶ σπανίως ἢ νεωτέρα ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις κατατρώγει καὶ ἐξαφανίζει τὴν παλαιότεραν καὶ γνησιότεραν καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν καταλαμβάνει τὴν θέσιν αὐτῆς, ὡς κατέχουσα δ' ἀπλῶς τὸν τόπον της, καὶ διὰ τὴν δύναμιν τῆς μακρᾶς συνηθείας, βοηθοῦσης καὶ τῆς τῶν πολλῶν ἀμαθείας καὶ ἐπιπολαιότητος, ἀποκτᾷ δικαιώματα γνησίας δῆθεν παραδόσεως καὶ δισχυρίζεται τὴν θέσιν της κατὰ τρόπον μάλιστα ἐπικίνδυνον. Λοίτι ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς ἐπικρατήσεώς της εἶναι ἡ παραλλαγὴ τῆς καθεστηκυίας τάξεως καὶ ἡ νόθος ἐμφάνισις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ἡ τοιαύτη ἀταξία διεκδικοῦσα τίτλους γνησιότητος δὲν δύναται νὰ διαρκέσῃ πέραν τῆς διαλύσεως τῆς ἀχλύος τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς κακῶς νοουμένης καὶ διεστραμμένης συντηρητικότητος. Ἰκανὴ δὲμως ζημία προέρχεται ἐκ τῆς μακρᾶς τῆς ἐπικρατήσεως καὶ ἔργον τῆς Διοικήσεως Ἀρχῆς εἶναι νὰ προβαίη ἀπὸ γνώσεως τῶν πραγμάτων εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἀπὸ τῶν ἐπικρατησασῶν κακῶν συνηθειῶν καὶ ἐθίμων, ἐπὶ ἀποκαταστάσει τῆς καθαρότητος τῆς ἀτμοσφαιράς αὐτῆς καὶ τῆς καθόλου κανονικῆς τάξεως.

Τοιοῦτον τι συνέβη μὲ τὴν κουρὰν ἢ μᾶλλον μὲ τὴν κόμην τῶν κληρι-

κῶν καὶ μοναχῶν, ἣτις ἀποτελεῖ ὅλως βέβαια ἀσήμαντον λεπτομέρειαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου καὶ ἣτις ὅμως οὐχὶ ἀναξίαν λόγου κατέχει θέσιν ἐν τούτῳ, ὡς μικρὸς καὶ αὐτὸς συντελεστὴς τοῦ ὅλως δυσκινήτου ἀποβάντος ὄργανισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας μας.

Τὸ ζήτημα τῆς κόμης τῶν κληρικῶν καὶ τῶν μοναχῶν καὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἐμφανίσεως τῆς κεφαλῆς των δὲν εἶναι ἀπλῶς ἔθιμον ἐκκλησιαστικόν, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἀντικείμενον — δι' ἣν βαθυτέραν σημασίαν εἶχε καὶ ἔχει — ἐκκλησιαστικοῦ καθορισμοῦ, κατοχυρουμένου διὰ ρητῶν, βασικῶν δὲ κανονικῶν διατάξεων. Ἐθιμον δ' ἀξιοκατάκριτον καὶ ἀπαράδεκτον καὶ νεωτέραν παράδοσιν ἀπέτέλεσεν ἢ ἀπὸ τῆς καθεστηκυίας ὡς πρὸς τοῦτο τάξεως καὶ τοῦ κανονικοῦ καθορισμοῦ ἐκτροπή. Ἡ παρὰ τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν μετὰ τὴν χειροτονίαν καὶ τὴν ρασοφορίαν διατήρησις τῆς μακροῦς κόμης ἀποτελεῖ πράγματι νεώτερον ἔθιμον, ἐπικρατήσαν προφανῶς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐνισχυθὲν ἕως διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνος χρησιμοποίησεως τῆς φενάκης παρὰ τῶν λογίων καὶ εὐγενῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν ἱστορικὴν ἐξακριβωσιν τῆς ἀρχῆς τοῦ μεταγενεστέρου τούτου ἔθιμου, διότι τοῦτο εἶναι ἔργον τῶν ἐιδικῶν, καὶ δὴ τοῦ κ. Κουκουλέ. Ἡ μετὰ χεῖρας σύντομος μελέτη περιορίζεται ἀπλῶς εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ βασικοῦ ζητήματος τῆς διευθετήσεως τῆς κόμης τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν κατὰ τὴν κανονικὴν ὀρθόδοξον τάξιν τῆς Ἐκκλησίας μας. Τὸ κρατοῦν νῦν ἔθιμον τῆς διατηρήσεως μακροῦς κόμης εἶναι ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὴν παλαιότεραν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ τὴν κανονικὴν τάξιν, λόγῳ δὲ τῆς μακροῦς συνηθείας τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κατέστη τόσον ἰσχυρόν, ὥστε παρὰ τῷ ἀπλοϊκῷ λαῷ (καὶ παρὰ τοῖς ἐγγραμματοῖς μὲν ἀλλ' ἀγνοοῦσι τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα), ὡς καὶ παρὰ τοῖς ποιουμένοις βέβαια πορισμὸν τὴν εὐσέβειαν, ὁ «κουρευμένος παπᾶς» νὰ θεωρῆται ὡς τύπος κληρικοῦ ἀφορητῶς νεωτερίζοντος καὶ κοσμικίζοντος, ἀναξίου σεβασμοῦ καὶ πάντως ἐμφανοῦς διὰ τῆς κουρᾶς του, ὡς μὴ αὐστηρῶς ὀρθοδόξων φρονημάτων!!, χωρὶς ἕως ταῦτα εἰς πολλὰς περιπτώσεις καὶ διὰ τὴν ὀρθότητα πολλάκις τῆς λαϊκῆς διαισθήσεως νὰ εἶναι καὶ ἀνακριβῆ. Ἄλλ' ἐνῶς ἢ διατήρησις τῆς κόμης τοσαύτην ἔλαβε μεταγενεστέρως σημασίαν, εὐχερῶς καταδεικνύεται ὅτι αὕτη εἶναι ὅλως ἀντίθετος πρὸς τὴν γνησίαν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν τῆς Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔθιμον ἐπέχον, ὡς γνωστόν, θέσιν νόμου καὶ κατ' ἀνοχὴν τοῦ νομοθέτου ὑφιστάμενον δύναται νὰ δισχυρισθῆ αἰωνίως τὴν θέσιν του, ἐφ' ὅσον εὐρίσκεται ἐν συμφωνίᾳ ἢ, τοῦλάχιστον, δὲν ἀντίκειται πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν Ἱερὰν καὶ τὴν γνησίαν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, καταπίπτει ὅμως καὶ καταργεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ εὐθύς ὡς προσβληθῆ κυρίως ἐξ ἐπόψεως ἀσυμφωνίας πρὸς τὰς θεμελιώδεις ταύτας βάσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου.

Τοῦτο προφανῶς συμβαίνει μὲ τὸ ἔθιμον τῆς διατηρήσεως τῆς μακροῦς κόμης τῶν κληρικῶν καί μοναχῶν, τὸ ὁποῖον ὡς θὰ δειχθῆ κατωτέρω δὲν ἀντέχει εἰς τὸν τοιοῦτον ἔλεγχον. Ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ πηγὴ αὕτη πάσης θρησκευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς γνώσεως καὶ συνεπῶς καὶ ἡ ἀρχικὴ καὶ θεμελιώδης πηγὴ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, δὲν σιγᾷ, οὔτε διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο. Αὕτη διὰ τοῦ στόματος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ρητῶς καταδικάζει τὴν διατήρησιν παρὰ τοῖς ἀνδράσι τῆς μακροῦς κόμης. Ὁ ἴδιος ἐν τῇ Α΄ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ λέγει : «*ἢ οὐδὲ αὕτη ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς ὅτι ἄνθρωπος μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστίν, ... εἰ δὲ τις δοκεῖ φιλόνηκος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ*» (Α΄ Κορινθ. ια΄, 14, 16). Ἡ διατήρησις μακροῦς κόμης ἦτο ἀντικείμενον ματαιοδόξου περιποιήσεώς της καὶ ἀπασχολήσεως κοσμικῆς, καὶ ἡ ἐπίδειξις μάλιστα αὐτῆς ὕλως ἀναξία σοβαρῶν ἀνθρώπων καὶ ἔτι μᾶλλον κληρικῶν κατὰ τεκμήριον τοῦλάχιστον περὶ πολὺ ἀνώτερα καὶ ἱερώτερα ἀσχολουμένων πράγματα. Διὰ τοῦτο ἡ ἀποκοπὴ τῆς κόμης (καὶ δὴ ἐν χορῶ) ὀρθῶς ἐθεωρεῖτο διὰ τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὸν πνευματικὸν βίον τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο μὲν ὡς ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς κοσμικῆς φροντίδος τὴν ὁποίαν προϋποθέτει ἡ διατήρησις της¹, τοῦτο δὲ ὡς δεῖγμα («*δουλικῆς*») ταπεινοφροσύνης καὶ καθιερώσεως εἰς τὰ θεῖα. Ἡ παρὰ τῷ Θεῷ «*δουλεία*» καὶ ἡ ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἱερὰν Αὐτοῦ ὑπηρεσίαν ἀφοσίωσις ἐπέβαλλον τὴν πλήρη ἀπόκαρσιν.

Ὁ ἦς¹ κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου λέγει : «*Οἱ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐνδυσάμενοι, τὴν ἐν σαρκὶ αὐτοῦ πολιτείαν μιμεῖσθαι καθωμολόγησαν. Τοὺς οὖν τὰς ἐν τῇ κεφαλῇ τρίχας πρὸς λύμην τῶν ὀρώντων ἐν ἐπινοίαις ἐμπλοκῆς εὐθετίζοντας, καὶ διασκευάζοντας, καὶ δέλεαρ προτιθέντας ἐντεῦθεν ταῖς ἀστηρίκταις ψυχαῖς, ἐπιτιμῶν προσφόρῳ πατρικῶς θεραπεύομεν, παιδαγωγοῦντες αὐτούς, καὶ σωφρόνως βιοῦν ἐκδιδάσκοντες, πρὸς τὸ ἀφέντας τὴν ἐκ τῆς ὕλης ἀπάτην καὶ ματαιότητα, πρὸς τὴν ἀνώλεθρον καὶ μακαρίαν ζωὴν τὸν νοῦν μετέγειν διηλεκτῶς, καὶ ἐν φόβῳ ἀγνῆν ἔχειν ἀναστροφὴν, καὶ Θεῷ πλησιάζειν, κατὰ τὸ ἐφικτόν, διὰ τῆς ἐν βίῳ καθάρσεως, καὶ τὸν ἔνδον, ἢ τὸν ἔξω ἄνθρωπον μᾶλλον κοσμεῖν ἀρεταῖς καὶ χρηστοῖς καὶ ἀμώμοις τοῖς ἡθεσιν ὥστε μηδὲν λείψανον φέρειν ἐν ἑαυτοῖς τῆς τοῦ ἐναντίου σκαιότητος. Εἰ δὲ τις παρὰ τὸν κανόνα διαγίνοιτο ἀφοριζέσθω.*» (Ἁ μ. Ἀ λ ι β ι ζ ἄ τ ο υ, Οἱ ἱεροὶ κανόνες (β΄ ἔκδ.), σελ. 114).

¹ Δυστυχῶς, ἡ παρ' ἡμῖν μορφωτικὴ κατάστασις κλήρου καὶ λαοῦ εἶναι εἰσέτι τοιαύτη, ὥστε ἡ μακρὰ κόμη νὰ θεωρῆται ὡς στοιχεῖον ἀναγνωρίσεως τοῦ καλοῦ δῆθεν καὶ κατὰ πάντα ὀρθοδόξου κληρικοῦ!

Ἡ κουρὰ ἦτο ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς χειροτονίας, ὡς διαγορεύει ὁ λγ' κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ: «Μηδέ... τῶν ἐν τῷ κλήρω καταλεγομένων τάξιν, τοὺς θείους τῷ λαῷ λόγους ἀποφωνεῖν εἰ μὴ τι ἂν ἱερατικῇ κουρᾷ χρῆσεται ὁ τοιοῦτος». (Ἄμ. Ἀλιβιζάτου, αὐτόθι, σελ. 91). Τὸν κανόνα τοῦτον ἐρμηνεύων ὁ Ἀριστηνὸς (ιβ' αἰῶν) μετὰ τῶν λοιπῶν ἐρμηνευτῶν τῶν κανόνων λέγει: «Μὴ τινὶ συγχωρεῖν, ὥστε ἀναγινώσκειν ἢ ψάλλειν ἐπ' ἄμβωνος, εἰ μὴ παρὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἐδλογίας τύχη κανονικῶς, καὶ ἱερατικῇ κουρᾷ χρῆσται» (Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων, τ. 2ος, σελ. 381) καί: «Τοὺς κομῶντας τὴν κεφαλὴν, καὶ τὰς τρίχας αὐτῶν ἐν πλοκῇ διευθετίζοντας ἀφορίζεσθαι ἢ σύνοδος ᾤρισε» (αὐτόθι, σελ. 536). Οἱ χειροτονούμενοι καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἀναλαμβάνοντες κείρονται τὴν κόμην ὡς ρητῶς ἀναφέρεται ἐν τῷ εὐχολογίῳ¹, οἱ δὲ ἐκ τούτων καθαιρούμενοι ἐπιτάσσονται νὰ ἀφήνωσι ν' αὐξήσῃ ἡ κόμη των, ἐφ' ὅσον ἐπανέρχονται εἰς τὸν κόσμον καὶ τὴν κοσμικότητα: «...καθάπερ οἱ λαϊκοὶ τὴν κόμην ἐπιτρεφέτωσαν, ὡς τὴν ἐν κόσμῳ ἀναστροφὴν τῆς οὐρανιας ζωῆς προτιμήσαντες» (Κανὼν κα' τῆς ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Ἄμ. Ἀλιβιζάτου, αὐτόθι, σελ. 86), ὃν ἐρμηνεύων πάλιν ὁ Ζωναράς (ιβ' αἰῶν) λέγει: «εἰ μὲν οὖν μετὰ τὴν καθάρσειν ἔκουσίως πρὸς μετάνοιαν ἀπονεύσῃ, ...ἐφίρσιν αὐτῷ ὁ κανὼν κατὰ κληρικὸς κείρεσθαι, ὥστε τῷ σχήματι τέως κεκοσμεῖσθαι τῶν κληρικῶν, καὶ μὴ πάντῃ αἰσχύνεσθαι εἰς λαϊκοῦ καταταχθέντα καὶ σχῆμα καὶ τύπον· εἰ δὲ ἐπιμένει τῇ ἁμαρτίᾳ ...τρέφειν αὐτὸν τὴν κόμην διακελεύεται κατὰ λαϊκοῦς καὶ μὴ τῆς κορυφῆς ξυρᾶσθαι τρίχας· ἔν' αἰσχύνοιτο ὡς εἰς λαϊκοῦς ἀπωσθεὶς ὁ πρὶν ἱερεὺς ἢ διάκονος...». Παρομοίως δ' ἐρμηνεύουσιν ὁ Βαλαμῶν καὶ ὁ Ἀριστηνὸς (πρβλ. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, ἔνθ' ἄν., τ. 2ος, σελ. 352 κ.έ.). Κατὰ ταῦτα ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις κατὰ ρητὰς κανονικὰς διατάξεις ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιβάλλει τὴν κουρὰν καὶ δὴ τὴν ἀπόκαρσιν τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν καὶ ἀντιδιαστέλλει ταύτην πρὸς τὴν παρὰ τοῖς λαϊκοῖς κοσμικὴν διατήρησιν καὶ περιποίησιν τῆς κόμης. Ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω αὕτη ἦτο ἡ μακροαίων προᾶξις τῆς Ἐκκλησίας, μαρτυρεῖται δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης,

¹ Ἡ σχετικὴ διάταξις τοῦ τυπικοῦ τῆς χειροθεσίας, τοῦ τὸ πρῶτον εἰς τὸν κατώτερον κλῆρον εἰσερχομένου, ὀρίζει ὅτι: «κείρεται παρ' αὐτοῦ (τοῦ Ἀρχιερέως) σταυροειδῶς λέγοντος, «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», ἐπιφωνούντων καθ' ἑκάστην ἐπίκλησιν τῶν συμπαρόντων τὸ Ἄμην». Εἶτα τέλεον εἰς κληρικῶν κείρεται σχῆμα» (Εὐχολόγιον τὸ Μέγα, ἔκδοσις Βενετίας τρίτη, 1863, σελ. 178, 9. Πρβλ. G o a r, Εὐχολόγιον, Βα ἔκδοσις Βενετίας, 1730, σελίς 194). Γνωστὸν δὲ τυγχάνει ὅτι ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὑφίστανται τὰ δύο κυρίως εἶδη τῶν κουρῶν, ἡ tonsura Petri καὶ ἡ tonsura Pauli, ἀμφότεραι πλήρη τῆς κόμης, κατὰ διάφορα σχήματα, προϋποθέτουσαι τὴν ἀπόκαρσιν.

καθ' ἣν οἱ κληρικοὶ καὶ μοναχοὶ ἅγιοι ἐν τοῖς ναοῖς ζωγραφίζονται πάντοτε ἄνευ μακρᾶς κόμης. Μόνον μεταγενεστέρως, ἀφ' ἧς ἐπεκράτησεν ἡ διατήρησις τῆς μακρᾶς κόμης, οἱ ἅγιοι κληρικοὶ (προφανῶς δὲ καὶ οἱ θεσπίσαντες τὴν κουράν τῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν) καὶ μοναχοὶ ζωγραφίζονται φέροντες μακρὰν κόμην.

Κατὰ ταῦτα τὸ εἰς μεταγενεστέρων ἐποχὴν ἐπικρατήσαν ἔθιμον τῆς παρὰ τοῖς κληρικοῖς καὶ μοναχοῖς διατηρήσεως μακρᾶς κόμης ἀντίκειται εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ μεταγενεστέρων ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ διατηρεῖται ἐπὶ καταλύσει τῆς καλῶς νοουμένης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ εὐπρεπειᾶς, καὶ συνεπῶς χάριν αὐτῶν ἐπιβάλλεται ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν παλαιὰν καὶ ὀρθόδοξον τάξιν καὶ ὑπαγορεύεται, ἐκ τῆς ὡς ἄνω κανονικῆς θέσεως τοῦ ζητήματος, ἡ κατάργησις τοῦ ὑφισταμένου κακοῦ καὶ ἀπαράδεκτου νεωτέρου ἔθιμου. Εἶναι περιττὸν νὰ τονίσω ὅτι διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ ἔθιμου τούτου συνηγορεῖ σπουδαίως καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ σημερινὴ ἐποχὴ, ἥτοι αἱ ἐκ ταύτης δημιουργηθεῖσαι ἀνάγκαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δράσεως, ἀπαιτοῦν πρὸς τὸ ἐν πᾶσι ἀνεπίληπτον τοῦ βίου, καὶ τὸ ἀπολύτως εὐκίνητον τοῦ κληρικοῦ, διὰ νὰ προφθάνη οὗτος νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἄμεσον θεραπείαν τῶν δημιουργουμένων τούτων νέων ἀναγκῶν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ. Ὅτι δὲ ἡ σημερινὴ εἰσέτι ἐμφάνισις τοῦ κομῶντος κληρικοῦ μὲ τὴν λοιπὴν ὑπερεπίσημον περιβολὴν του καθιστῶσιν αὐτὸν πᾶν ἄλλο ἢ εὐκίνητον καὶ ἔτοιμον ὅπως σπεύσῃ ὅπου ἡ ἀνάγκη τὸν καλεῖ, περὶ τούτου δὲν εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ ἀσχοληθῇ τις.

Πρὸς τήρησιν τῆς ἐν ταῖς ἀνωτέρω κανονικαῖς διατάξεσι διατυπωμένης τάξεως ἀκόμη καὶ τυπικῶς οἱ εἰς τὴν ἱερωσύνην καὶ τὰ μοναχικὰ σχήματα προσφερόμενοι ὑποψήφιοι ὄφειλον νὰ προσέρχωνται ὡς λαϊκοὶ κομῶντες, κατὰ τὴν σχετικὴν δὲ τελετὴν καὶ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ τυπικοῦ αὐτῆς νὰ κείρονται ὑπὸ τοῦ προεξάρχοντος τῆς τελετῆς ἐπισκόπου ἢ ἡγουμένου ἐν χορῇ καὶ ἔκτοτε νὰ ἐξακολουθῶσι κείροντες τὴν κόμην ἐπιμελῶς, ἐπὶ ἀπαλλαγῇ αὐτῶν ἀπὸ πάσης κοσμικότητος καὶ φροντίδος διὰ τῆς διατηρήσεως αὐτῆς.

Τίτι ὅμως τρόπῳ τὸ ἐπικρατήσαν ἀστηρίκτως τοῦτο ἔθιμον, τὸ ὁποῖον διὰ τὸ μῆκος τῆς διαρκείας τῆς ἐφαρμογῆς του ἐπεβλήθη ὡς ὀρθόδοξον, θὰ ἠδύνατο νὰ καταργηθῇ, χωρὶς ἢ κατάργησίς του νὰ προκαλέσῃ ἐκ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζήλου ἀντίδρασιν καὶ θόρυβον καὶ συνεπῶς σκανδαλισμὸν παρὰ τῷ χριστεπωνύμῳ πληρώματι ;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο εἶναι ἡ ἀκόλουθος : Τὸ ἔθιμον τοῦτο διὰ τὸ ἀστηρίκτον αὐτοῦ πρέπει βεβαίως νὰ καταργηθῇ, δὲν θὰ ἔπρεπεν ὅμως νὰ γίνῃ τοῦτο ἀποτόμως, καὶ κατόπιν ἀμέσου διαταγῆς τῆς ἀνωτέρας, φέρο' εἰπεῖν, ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἄνευ προτέρου διαφωτισμοῦ. Τὸ

θρησκευτικὸν μορφωτικὸν ἐπίπεδον παρὰ τε κλήρω καὶ λαῶ εἶναι δυστυχῶς εἰσέτι ἀπελπιστικῶς χαμηλὸν καὶ ἢ κατὰ διαταγὴν κατάργησις ἐκκλησιαστικοῦ ἐθίμου, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐλέχθη, καλῶς ἢ κακῶς πιστεύεται ὡς ἐνδεικτικὸν τῆς ὀρθοδοξίας [!(sic)], θὰ προὔκλειε πιθανῶς ἀνωμαλίαν καὶ θόρυβον καὶ σκάνδαλον. Εἶναι δὲ γνωστὸν σχετικῶς, ὅτι ἀκριβῶς μὲ τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐδημιουργήθη ἤδη θόρυβος πολὺς τῇ ὑποκινήσει φανατικῶν θρησκολήπτων τύπων καὶ μόνον διότι κατὰ φαντασίαν ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου πατριάρχου Μελετίου, ὅταν οὗτος ἦτο μητροπολίτης Ἀθηνῶν, διαταγὴ κορυφῆς τῶν κληρικῶν, τὴν ὁποίαν, ἐφ' ὅσον εἶμαι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζω, οὐδέποτε ἐξέδωκεν οὗτος, ἀδιάφορον ἂν ὁ ἴδιος ἀκολουθῶν τὴν κανονικὴν τάξιν ἐκείρετο τὴν κόμην.

Ἐν προκειμένῳ τὸ μέτρον τῆς ἐνεργείας δίδει τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου λεγόμενον: «*Οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω*» (Α' Κορινθ. η', 13), ἐνῶ ὁ ἴδιος οὐδεμίαν σημασίαν ἔδιδεν εἰς τὴν νηστείαν, διότι ἔλεγεν, ὅτι: «*Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν*» (Α' Κορινθ. ζ', 13) καὶ ὅτι: «*Οὔτε ἐὰν φάγωμεν περισσεύομεν, οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν ὑστερούμεθα*» (Α' Κορινθ. η', 8).

Κατ' ἀναλογίαν, ἐφ' ὅσον διὰ τῆς ἀποτόμου καταργήσεως τῆς μακροῦς κόμης εἴτε κατόπιν αὐτοβούλου (καὶ μὴ κατακριτέας κατὰ βάσιν) ἐνεργείας, εἴτε κατόπιν διαταγῆς, ὑπάρχει φόβος νὰ προκληθῇ θόρυβος καὶ ἀνωμαλία καὶ σκάνδαλον ἔστω καὶ παρὰ τισι μόνον, οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ μοναχοὶ καλὸν εἶναι νὰ ἐξακολουθήσουν φέροντες τὴν ἀντικανονικὴν καὶ μαρτυρικὴν μακρὰν κόμην των, ἵνα μὴ σκανδαλίζωσι τοὺς ἀδελφούς των τοὺς ἐλαχίστους. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ποσῶς ὅτι τὸ ζήτημα ἔληξε διὰ τῆς μὴ μετακινήσεως τοῦ ἀνοήτου ἐθίμου καὶ ὅτι τούτου ἡ νοσηρὰ διαιωνίσις ἐπεβλήθη τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τὰς πιθανὰς φωνασκίας τῶν ἀμαθῶν ἢ τῶν ποιουμένων πορισμὸν τὴν εὐσέβειαν. Ὁ μορφωμένος καὶ πεφωτισμένος κληρικὸς ἔχει ἄνευ ἐτέρου ἐπιτακτικὴν ὑποχρέωσιν νὰ προβαίη εἰς ἄμεσον καὶ συστηματικὸν διαφωτισμὸν περὶ τῆς ὡς ἄνω θέσεως τοῦ ζητήματος. Ὁ διαφωτισμὸς αὐτός, ὅστις εἶναι ἄξιος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄμβωνος ἀκόμη, ἐφ' ὅσον διὰ τούτου ἐπιδιώκεται ἡ κατάργησις πράγματος ἐμποδίζοντος τὴν ἀπρόσκοπτον ποιμαντορικὴν δρασίαν τοῦ κλήρου, πρέπει νὰ γίνῃ συντόμως μὲ τὴν ἐκάστοτε προσθήκην, ὅτι οἱ ἀκριβῶς διαφωτίζοντες τὸν λαὸν διὰ τὸ ζήτημα τῆς κόμης, τρέφουν τὴν βασανιστικὴν μακρὰν κόμην των διὰ τὴν ἀδυναμίαν καὶ μόνον τῶν πολλῶν. Ἀφοῦ δὲ γίνῃ ὁ κατάλληλος καὶ πρέπων οὗτος διαφωτισμὸς, οὔτινος συνέπεια, εἶμαι βέβαιος, θὰ εἶναι ἡ ἀπὸ μέρους ἀκριβῶς τοῦ τέως ἀδιαφωτίστου λαοῦ ἄμεσος προτροπὴ πρὸς τοὺς μοχθοῦντας διὰ τὸν διαφωτισμὸν κληρικοὺς νὰ ἀπαλλαγῶσι ἐπὶ τέλους τῆς μακροῦς κόμης των, τότε εἰς ἕκαστος ἐκ τῶν πεφωτισμένων τούτων κληρικῶν ἀθορύβως καὶ

ἄνευ ἐπιδείξεως νὰ προβαίη εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἀπαράδεκτον μακρὰν κόμην, πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἀληθινὴν ὡς πρὸς τοῦτο κανονικὴν τάξιν καὶ παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις, διὰ πολλὰ τοιαῦτα εἰσχωρήσαντα εἰς αὐτὴν ὅλως ἀντορθόδοξα καὶ ἀπαράδεκτα ἔθιμα, ὑφίσταται ταπείνωσιν παρὰ τε ἡμετέροις καὶ ξένοις, ἐκεῖ ὅπου θὰ ἔπρεπε νὰ συμβαδίζῃ ἐν πᾶσι μὲ τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν, καὶ νὰ ἡγεῖται καὶ οὐχὶ νὰ ἔπεται τούτου.

ΑΜΙΑΚΑΣ Σ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ